

kacija jedinstva prvobitne dvojnosti koja daje i koja se vraća.

Iako Heidegger nikad nije prihvatio ni humanističku tradiciju ni Vicoa (dapače, svjesno ih je odbacio kao neiskonsko mišljenje zasnovano na ontičkoj antropologiji, tradicionalnoj metafizici bića), Grassi upućuje na bitnu srodnost Heideggerove i Vicoove kritike metafizike. U pogledu Heideggera, u ovom je sklopu od središnje važnosti njegova kritika metafizičkog poimanja istine te nadomještanje logičke istine neskrivenošću (a tu je za Grassija izvoriste tumačenja problema metafore). No Heidegger je, prema Grassijevoj presudbi, ostao zarobljen tradicionalnim podcjenjivanjem humanističke baštine i obuzet pretenzijom oslobađanja teorije od konkretne povijesti u kojoj ljudi žive; Heideggeru je stalo do toga da praksu provede u skladu s mjerilima znanstvenog uma. U tom su kontekstu veoma indikativne autoričine (u mnogo čemu dalekosežne) napomene o »striktnom hajdegerijancu«¹ Gianniju Vattimu i njegovu pozitivnom vrednovanju Heideggerove kritike humanizma (kao, uostalom, i Nietzscheove najave potpunog nihilizma), što otvara jedno veoma zanimljivo polje istraživanja zasnovano na komparaciji konzekvencija Grassijeve rehabilitacije humanističke tradicije i Vattimove postmodernističke kritike humanizma.

Završna poglavlja posvećena su Grassijevoj »estetici«² (Grassi je odlučno osporavao legitimnost estetike kao discipline, ali je dubinski tematizirao teoriju o lijepom, posebice u svojem najpoznatijem djelu, posvećenom teoriji o lijepome u antici) i njegovoj teoriji metafore. Na temelju precizne rekonstrukcije i kritičkog tumačenja relevantnih Grassijevih djela, ona daje valjanu argumentaciju u prilog postavke o ontologijskom karakteru njegove teorije lijepoga, što osobito dolazi do izražaja u njegovu suočavanju s modernom umjetnošću. Tu je od posebne važnosti Grassijevo upućivanje na metaforički karakter bitka, zasnovan na ontologijskoj diferenciji, što služi kao polazište za dublje tumačenje mita i umjetnosti. Problem umjetnosti i problem metafore kod Grassija su najuže povezani s izvornošću filozofijske funkcije riječi kao otvaranja bića u njegovoj povijesnosti. Metaforičko mišljenje objavljuje se u izvornosti nužnog izraza, istina riječi nije nikakva racionalna adekvacija, nego je tu na djelu *aletheia* kao jezično otvaranje nagovoru bitka kako se ono otvara u određenoj situaciji.

Zaključno, ako preživi ljudski rod u onom smislu u kojem ljudsko biće (tradicionalistički rečeno: »čovjek kao takav«³) posjeduje potrebu za mišljenjem (pa stoga i za filozofijom), ostaje posve neizvjesnim kakav će biti usud filozofije Ernesta Grassija u budućim

vrednovanjima filozofije 20. stoljeća: hoće li Grassi biti puka fusnota ili pak jedan od bitnih mislilaca naše epohe – ne znamo niti možemo znati (a ne bi trebalo niti isključiti mogućnost da će on doživjeti Vicoovu sudbinu: nakon epohe u kojoj su Vicoovo ime i djelo činili tek fusnotu, te bili zanimljivi uglavnom marljivijim istraživačima talijanske filozofijske baštine, nastupilo je razdoblje prevrednovanja i uvrštavanja Vicoa među bitne mislioce novovjekovlja). Posve neovisno od tih budućih vrednovanja Grassijeva djela, monografija Gordane Škorić ostaje vrhunskim mjerodavnim tumačenjem ključnih aspekata tog opusa i njegova autora (a u našoj filozofijskoj i općenito humanističkoj kulturi ujedno i značajno djelo o problematici metafore). U tom smislu ovoj knjizi, sasvim je jasno, ne prijeti opasnost od zastarijevanja.

Lino Veljak

doi: [10.21464/fi36216](https://doi.org/10.21464/fi36216)

**Sandra Radenović,
Vida Jeremić (ur.)**

Sport, Medicina, Bioetika

Copy Print Plus, Beograd 2015.

Zbornik radova *Sport, medicina, bioetika* zajednički su uredile Sandra Radenović s Fakulteta sporta i fizičkog vaspitanja Univerziteta u Beogradu i Vida Jeremić s Medicinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, obje veoma aktivne članice Bioetičkog društva Srbije. Na 124 stranice ovog elektroničkog izdanja sadržano je 17 radova različitih autora podijeljenih u pet poglavlja, te »Pojmovnik«.

U uvodu zbornika urednice pojašnjavaju da

»... bioetika sporta u užem smislu obuhvaća najprije kritičko razmatranje dopinga, mita i korupcije u sportu, ali i problem medicinskoetičkih principa u oblasti medicine sporta. U širem smislu, bioetika sporta se orijentira na istraživanje bioetičkih aspekata sporta kako u medicini sporta, tako i u brojnim humanističkim disciplinama kao što su sociologija i psihologija sporta.«

Izdanje objedinjuje teme obrađene u okviru rada javnih tribina Bioetičkog društva Srbije, održane u Domu omladine Beograda u lipnju, listopadu i studenome 2013. godine. Pored tekstova sudionika tribina, sadržani su i neki tekstovi izloženi u okviru nastave obvezatnog predmeta »Medicina i društvo«, odnosno iz-

bornog predmeta »Medicina, sport, bioetika« na studiju medicine Medicinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, kao i radovi profesora i liječnika koji se bave različitim aspektima medicine sporta.

Prvi temat nosi naslov »Etika borilačkih sportova«, a započinje prikazom tribine Bioetičkog društva Srbije na temu »Borilački sport: viteštvo ili tuča?«, na kojoj su predavanja održali Željko Čačija, Vuk Aleksić i Ivan Đorđević. Njihovi tekstovi, nastali na temelju tih predavanja, čine sadržaj prvog temata.

U tekstu »Etika borilačkih sportova iz ugla sportskog novinara« Željko Čačija, novinar sportske redakcije B92, inzistira na tezi da sve borilačke vještine posjeduju stroge etičke principe koji su ostali netaknuti čak i svekolikom (»cirkuskom«) komercijalizacijom na Zapadu. Štoviše, one razvijaju niz vrлина poput skromnosti, strpljenja, upornosti, odlučnosti, hrabrosti, poštovanja drugih, samodiscipline, samokontrole itd. Nadalje, iznosi tezu o postojanju brojnih predrasuda o borilačkim sportovima, poput intencije bavljenja sportom »da se nauči tući«, opasnosti od »mnogo krvi i nasilja« i sl. Naposljetku, iznosi tezu o slaboj zastupljenosti borilačkih sportova u medijima, što objašnjava primarno otporom javnosti prema borilačkim sportovima, ali i »zativorenosti i hermetičnosti« ljudi koji vode saveze borilačkih sportova, kao i razjedinjenosti i brojnosti potpuno istih borilačkih sportova.

Vuk Aleksić i Slobodan Savić s Medicinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu u radu »Bioetika sporta: Medicinska pitanja u sportu« tematiziraju pitanje dopinga u sportu, kojeg definiraju kao »zlouporabe kemijskih sredstava, ali i drugih vrsta medicinskih intervencija (npr. zamjena krvi), kojom sportaši pokušavaju rezultatski nadmašiti ostale sportaše ili najbolje osobne rezultate, a vrlo često na štetu vlastitog zdravlja«. U svojim razmatranjima referiraju se na povijest korištenja dopinga, kao i razne statistike o korištenju dopinga među sportašima. Tako, iznose šokantan fakt da je 1984. na Olimpijskim igrama, u anonimnoj anketi, 68% sportaša priznalo korištenje anaboličkih steroida. U drugom dijelu rada posvećuju se temi etike borilačkih sportova, posebice tzv. MMA (*Mixed Martial Arts*) – mješovite borilačke vještine – ističući da se treba riješiti predrasuda te okrenuti činjenicama koje jasno pokazuju da je mnogo više ozljeda sportaša u košarci, nogometu, rugbyju ili konjičkom sportu.

Ivan Đorđević, pravnik i hrvač, u »Resocijalizacija maloljetnih počinitelja krivičnih djela s elementima nasilja kroz borilačke sportove«, na temelju jedne sankcije i odgojne mjere sudkladne Zakonu o maloljetnim počiniteljima

krivičnih djela i krivično-pravnoj zaštiti maloljetnih osoba, razrađuje konkretan prijedlog za resocijalizaciju maloljetnika od 14 do 18 godina starosti kroz bavljenje borilačkim vještinama. Takav program kod maloljetnika razvija (odn. želi razviti): osjećaj pripadnosti jednoj zdravoj društvenoj grupi, kanaliziranje rušilačke energije, mogućnost za sportsko aktiviranje, stvaranje osjećaja individualne odgovornosti itd. Također, autor navodi indikativan podatak da se na 99% natjecanja u borilačkim sportovima, za razliku od drugih, u publici ne događa nikakvo nasilje ili krivična djela s elementima nasilja.

Drugi temat »Sport i trgovina ljudima« otvara tekst urednice izdanja Sandre Radenović, s tribine Bioetičkog društva Srbije »Trgovina ljudima i sport«, održane, u listopadu 2013. Na tribini su sudjelovali novinar B92 Miša Stojiljković, direktorica Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima Sanja Kljajić i Mitar Đurašković, koordinator za borbu protiv trgovine ljudima Ministarstva unutarnjih poslova Republike Srbije. Na tribini zbog spriječenosti nije sudjelovala Nevena Ignjatović, skijaška reprezentativka Srbije, koja se obratila priopćenjem za javnost u kojem je nastojala upozoriti na ovaj problem i njegove aspekte sa strane roditelja, države i društva. Stojiljković je istaknuo da je ovaj problem u medijima još uvijek nedovoljno prisutan »jer nije dovoljno atraktivan i ne podilazi trendovima dominantnim u masovnoj kulturi«, ali se ipak sve više prepoznaje. Đurašković je govorio o različitim aspektima povezanosti trgovine ljudima i sporta, navodeći primjere žrtava trgovine koji su (često) pružatelji seksualnih usluga u vrijeme velikih sportskih manifestacija, te bizarne činjenice kako su upravo sportaši česti korisnici takovih usluga. Štoviše, isto je često dio sportske timske inicijacije. S druge strane, tu su plemenita nastojanja da se organiziranjem raznih sportskih događanja (utrka, utakmica...) upozori na ovaj gorući problem.

Sandra Kljajić, direktorica Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima, u tekstu »Trgovina ljudima i sport«, nakon općih napomena o radu organizacije, daje prikaz problema, fokusirajući se na problem vrbovanja i eksploatacije putem sporta, koristeći, između ostalih, domicilni recentni primjer eksploatacije dvojice mladih nogometaša iz Dominikanske Republike od strane njihova »menadžera«.

Treći temat posvećen je jednom od najvećih problema vrhunskog sporta pod naslovom »Problemi dopinga«. Otvara ga tekst izvješća s održane tribine Bioetičkog društva Srbije, na kojoj su participirali direktorica Antidoping agencije Srbije (ADAS) Milica Vukašinović-Vesić, »najbrži čovjek na Balkanu« i student pete godine Medicinskog fakulteta

Univerziteta u Beogradu Darko Šarović, sociolog kulture i sociolog sporta Ljubomir Maširević, te Sandra Radenović.

U prvom dijelu rada »Bioetika i sport – problemi dopinga« Milica Vukašinić-Vešić daje zanimljiv faktografski pregled, s jedne strane, povijesti korištenja dopinga od gladijatorskih igara naovamo, s posebnim fokusom na moderan sport druge polovice XX. stoljeća (u četiri faze: korištenje lijekova, anabolika, hormona rasta te genskog dopinga), a s druge strane i borbe protiv njega. Na institucionalnoj razini borbu započinje 1967. Međunarodni olimpijski komitet (MOK) pod motom »zaštiti zdravlje sportaša, osigurati fair play i sačuvati duh olimpizma«, a nastavlja posebice Svjetska anti-doping agencija (WADA) ustrojena 1999. U drugom dijelu rada Vukašinić-Vešić donosi sažet pregled rada Antidopingne agencije Srbije (ADAS), odnosno borbe protiv dopinga u Srbiji, s temeljnim stavom da je najučinkovitiji način borbe edukacija, ponajprije organiziranjem kongresa, seminara, predavanja itd.

Darko Šarović pokušao je proniknuti u razloge koji dovode do uzimanja dopinga u tekstu »Doping u sportu«. Među razlozima navodi: konformizam, pritisak od strane autoriteta, (ne)educiranost, socioekonomski status, neadekvatnost anti-doping sistema, posebice oko sagledavanja i kažnjavanja različitih (vrsta, tipova, težina) prijestupa. Također, uzimanje dopinga ovisi i o fizičkom tipu sportaša (primjerice, oni ektomorfnog građe ili prirodno mršavi sporije napreduju od onih mezomorfnog građe ili fizički jačih), psihološkom stanju sportaša, ali i funkcionalnom kapacitetu frontalnog režnja velikog mozga.

U radu »Jedan prilog bioetici sporta – 'Medicina, sport, bioetika'« autorice Sandra Radenović i Vida Jeremić obrazlažu ideje, cilj, ishod i sadržaj novog izbornog predmeta Medicina, sport, bioetika na drugoj godini integriranih studija medicine Medicinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Nastavne jedinice su »Medicina sporta«, »Sociologija sporta«, »Psihologija sporta«, »Bioetika i sport«, »Osnovni pojmovi i koncepcije«, »Sportski događaji«, »Akte sporta i njihove uloge«, »Uloga medija«, »Društvo i sport«, »Bioetika, medicinska etika i sport«, »Tijelo i sport« te »Fizička kultura i profesionalni sport«.

Ministar omladine i sporta Vlade Republike Srbije Vanja Udovičić s tekstom »Odnos medicine prema sportašu i podizanje značaja sportske medicine« otvorio je treći temat »Bioetika i medicina sporta«. Udovičić je nastojao pobrojati sve relevantne inklinacije sportske medicine na globalnom nivou te mjesto i ulogu Srbije u tome, posebice s obzirom

na Strategije sporta ministarstva i Zakona o sportu Republike Srbije.

Slobodan Savić i Vuk Aleksić s Medicinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu iznijeli su iscrpnu analizu fenomena nazvanog »Naprasmrt sportaša« (lat. *mors subita naturalis*, eng. *sudden unexpected death*), kao i njegovu definiciju: »umiranje za kratko vrijeme iz prirodnih uzroka prividno zdravih aktivnih sportaša«. U analizi su obuhvatili niz aspekata problema potkrijepljenih brojnim poznatim slučajevima iz različitih sportova, kao i odličnim popisom korištene relevantne literature.

Nikola Topalović s Instituta za zdravstvenu zaštitu majke i djeteta »Dr Vukan Čupić« u Beogradu obradio je temu »Sindrom sportskog srca« odn. »morfološke, funkcionalne i elektrofiziološke promjene nastale kao posljedica adaptacije kardiovaskularnog sustava na fizički trening u zoni maksimalnih opterećenja«. »Sportsko srce« predstavlja sindrom koji podrazumijeva pojavu hipertrofije srčanog mišića, bradikardije u mirovanju i pojavu superiornih aerobnih sposobnosti. Sa strane medicine, govori o nekim karakterističnim tjelesnim promjenama za sindrom sportskog srca, ističući stav da je veoma važno kod izbora sportaša da osoba jasno ispunjava zdravstvene kriterije te se mora jasno razgraničiti njihove adaptabilne od patoloških karakteristika kardiovaskularnog sistema.

Goran Mijaljica (Psihijatrijska bolnica Ugljan, Medicinski fakultet i Kineziološki fakultet Sveučilišta u Splitu) u tekstu »Fizička aktivnost i psihički poremećaji« razmatra (pozitivan) utjecaj i efekte fizičke aktivnosti i vježbanja na psihičko zdravlje pojedinaca s psihičkim poremećajima kao što su: anksioznost, poremećaj prehrane, ovisnost, shizofrenija i poremećaj raspoloženja.

»Sociologija sporta i sociologija međuetničkih odnosa« naslov je četvrtog temata koji se otvara radom Sandre Radenović »Srbija i rasizam: Ko, kada i zašto?«. Radenović razlaže pitanje (neodrživosti) kvalifikacije da su »Srbi rasisti«, koja se često pojavljuje u »svjetskoj javnosti«. U Srbiji postoje sporadični i partikularni primjeri antisemitizma i antiromizma, koji se pojavljuju kako u ranijoj povijesti tako i recentno, posebice kao *stadionski* odn. *tribinski rasizam*, no nikako ne i *sistemski rasizam*. U svim pobrojanim primjerima raskriva se osnova svakog rasizma – neprihvatanje drugog i drukčijeg, različitog. Radenović zaključuje da se protiv toga treba boriti »sistematski i sistemski«.

U posljednjem tekstu »Čije su jugoslovenske medalje?«, kroz različite citate izjava proslavljenih sportaša bivše države, Željko Čačija s

RTV B92 pokušava dati odgovor na veoma intrigantno i nadasve prijeporno pitanje, akceptirajući kako je stvar lakše razmrsiti s individualnim sportovima nego onim momčadskim. Tekst završava efektnom rečenicom »sport i politika ne bi trebale ići zajedno, ali očigledno ne mogu ni jedno bez drugog. Da toga nema, život bi bio znatno jednostavniji.«

Najzad, posljednji dio čini »Pojmovnik« kojeg su sastavile urednice izdanja, a »koji je osmišljen kao jedna vrsta priručnika iz oblasti bioetike sporta za studente *Fakulteta sporta i fizičkog vaspitanja* i za studente *Medicinskog fakulteta*, ali i za sve one pojedince koje zanimaju brojne teme vezane za kompleksnu oblast bioetike sporta«. Najveća vrijednost pojmovnika jest upravo njegova uska specijaliziranost, koja omogućuje upoznavanje, uvođenje i snalaženje unutar kompleksne i specifične problematike.

Sport, medicina, bioetika je informativan i koristan, zanimljiv i intrigantan, te istovremeno znanstveno relevantan uvid u usko specijalizirano područje. Poziva i priziva kako sve koji znanstveno izučavaju filozofsku, sociološku, medicinsku i(li) bioetičku stranu sporta, tako i širi (laički) zainteresirani auditorij. Stoga, urednicama na izdanju svakako valja čestitati, ali i pozdraviti njihova uspješna nastojanja oko popularizacije discipline, osvješćivanja očevidnih problema u i oko sporta te nadasve organiziranja javnih tribina s probranim, eminentnim stručnjacima i pokretanja novih specijaliziranih kolegija na fakultetima. Na kraju, možemo samo poželjeti što više tovrskih izdanja, kao i tribina, predavanja i kolegija.

Matija Mato Škerbić

doi: 10.21464/fi36217

Theresa Morris

Hans Jonas's Ethic of Responsibility: From Ontology to Ecology

State University of New York Press,
New York 2013.

Knjiga čiji ćemo prikaz iznijeti u ovom tekstu dio je *SUNY Press* serije *Ekološke filozofije i etike* (*Environmental Philosophy and Ethics*) koju uređuju poznati američki ekološki etičari

i filozofi J. Baird Callicott i John van Buren. Autorica knjige profesorica je na Sveučilištu *Pace* i bavi se temama etike odgovornosti i ekološke etike. Knjiga je pokušaj uvoda u misao Hansa Jonasa koja je vezana za probleme odgovornosti prema prirodi, a samim tim i prema biljkama, životinjama i ljudima. Tako se nastoji dati presjek stožernih radova Hansa Jonasa koji su bili pretpostavke za razvijanje ideje *principa odgovornosti*.

Već u samom uvodu (»Introduction«) autorica je konstatala da pokušaj afirmiranja principa odgovornosti Hansa Jonasa leži na otkrivanju ontologije koja kontrira postmodernoj kritici metafizike, metafizike koja je sama smještena u svim aspektima realnosti, bilo filozofskoj, znanstvenoj ili kritičkoj (Morris, 2013:2). Na toj osnovi leži i ovo uvodno upoznavanje s filozofijom Hansa Jonasa, gdje se želi prikazati potraga za univerzalno vrijednosnim u životu čovjeka i prirode.

U prvom dijelu (»Origins«), autorica pažnju usmjerava na uzroke ekološke krize, i to one filozofske, i osvrće se na Jonasovo detektiranje čovjeka kao problema za Zemljin okoliš. To iznova povlači filozofsku problematiku dualizma i zahtijeva kritiku znanstvenog i tehnološkog razvoja. Hans Jonas sintezom mnogih disciplina i znanosti teži objasniti život iz nežive materije. Teorijom evolucije oponira kartezijanskom mišljenju koje ne može objasniti život iz materijalne stvarnosti za koju smatra da je beživotna, ali koja dokazuje um (*mind*) ili *psyche* na svim razinama žive prirode, te opovrgava striktno razdvajanje uma i tijela.

Vrednujući život, sada ne isključivo onaj čovjekov, potrebno je na tragu tog »novog fizikalizma« preusmjeriti ljudsko djelovanje. Theresa Morris pažnju obraća na Jonasovu kritiku klasičnih etika koju on iznosi u svojem djelu *Princip odgovornost*, a koje ne daje odgovor na ekološku krizu. Potrebna je nova etička konceptualizacija koja će u obzir uzeti i životinje i ekosisteme i fizički okoliš. Odgovor tom izazovu Jonas vidi u fenomenološkoj i egzistencijalističkoj analizi evolucijske biologije. Vodeći se znanstvenim materijalizmom i njegovom egidom vrijednosne neutralnosti, čovjek dolazi do trenutka kada razvoj znači i dobro, ali takav stav, prema Jonasu, dolazi putem »suficita« djelovanja. Ono dovodi do strahovitih ekoloških promjena znanstvenotehničkom alteracijom »bezvrijedne« prirode i iskazuje ozbiljnu potrebu za novim etičkim smjernicama.

Etički putokaz je, kako tvrdi Morris, usmjeren na pronalaženje svrhe u prirodnim entitetima – što pokušava dokazati Hans Jonas – koji nisu samo puka stvar nego bića obdarena dušom, a time i moralno pozicionirana.